

TIESIOGINIO SAKINIO ŽODŽIŲ TVARKA DABARTINĖJE ANGLŲ KALBOJE

G. DIRMAITĖ

Dabartinėje anglų kalboje tiesioginiam sakiniui būdinga ši žodžių tvarka:
veiksnyš – tarinys – papildinys.

Šių narių vieta sakinyje yra tiek tvirta, jog net neegzistuojančių žodžių junginys pagal šį modelį leidžia iš karto nustatyti jų gramatinius tarpusavio santykius¹. Pavyzdžiui, sakinyje *The grimp wocks the rinch* mes žinome, kad *the grimp* yra veikėjas, o *the rinch* – veiksmo objektas, nors žodžiai yra beprasmiški².

Daugelis autorių, kalbėdami apie žodžių tvarką anglų kalboje, išėities tašku ima tik pagrindines sakinio dalis³. Tai viena išraiškos priemonių, pagal kurią anglų kalbos sakiniai skiriami į klausiamuosius ir tiesioginius. Antra konstruktyvinės-sintaksinės žodžių tvarkos funkcijos pusė⁴ yra ta, kad jos pagalba anglų kalboje, kaip jau minėjome aukščiau, skiriami subjekto-objekto sintaksiniai ryšiai sakinyje⁵.

Kiti sakinio nariai (įvairių rūšių aplinkybės) eina jau po papildinio šitokia tvarka: būdo aplinkybė – vietos aplinkybė – laiko aplinkybė. Pavyzdžiui, *He spoke well at the debate this morning*. Bet: *He went to the station by a taxi*.

¹ Plg.: When Jacobson observes (in his article in the *American Anthropologist* on Boas' view of grammatical meaning) that *golf plays John* can be a perfectly perspicuous utterance, he is quite correct. But when he concludes that it is therefore as fully in concord with grammatical rules of English as *John plays golf*, he is insisting on a much too narrow interpretation of the notion „grammatical rule“, an interpretation that makes it impossible to mark the fundamental distinction between the two phrases. E. M. Uhlenbeck, *An appraisal of transformational theory*, *Lingua* 12, NI, 1963.

² Pavyzdys iš R. M. Gorell and Ch. Laird, *Modern English Handbook*, N.Y., 1956, p. 235.

³ Plg. R. W. Zandvoort, *A Handbook of English Grammar*, Groningen, 1953. B. Ilyish, *The Structure of Modern English*, M.—L., 1965.

⁴ Apie žodžių tvarkos funkcijas žr. И. Распопов и К. Закирьянов, *Основные функции порядка слов в русском языке*, — „Русский язык в национальной школе“, 4, 1965.

⁵ Šiuo klausimu yra ir kita nuomonė, pvz., P. Terentjevas mano, kad tokiuose sakiniuose, kaip *Two wooden legs had this gruff and glum old pensioner* papildinys ir veiksnys išreikšti leksiniu būdu, bet ne žodžių tvarkos pagalba. Ж. П. В. Терентьев, *О разграничении подлежащего и предикативного члена в современном английском языке*, — *Иностранная филология* (Львовский ун-т), вып. 2, 1965.

Skirtinga būdo aplinkybės vieta šiuose sakiniuose priklauso nuo veiksmožio (tarinio) leksinių savybių⁶.

Laiko aplinkybės vieta yra pačioje sakinio pabaigoje, bet laiko aplinkybė dažnai eina ir sakinio pradžioje. Ar šie abu vartojimo atvejai yra lygiareikšmiai? Ne visai. Pavyzdžiui, B. Iljišas nurodo, kad sakiny *Yesterday he bought some books* gali būti tik atsakymas į klausimus: *What did he buy yesterday?* arba *What did he do yesterday?* į klausimą *When did he buy some books?* atsakymas gali būti tik *He bought some books yesterday*⁷. Panašaus pavyzdžio aiškinimą pateikia ir H. Svitaitis: *They used to be quite common, and now they are quite rare*. Šiame sakinyje, kaip nurodo H. Svitaitis, *now* vieta priklauso nuo to, kas buvo pasakyta anksčiau⁸.

Taigi laiko aplinkybės vieta sakinyje taip pat nėra laisva. Ji priklauso nuo tam tikrų reikšminių ryšių su kontekstu.

Dar nepastovesni vietos atžvilgiu sakinyje yra veiksmo dažnumo ir kartotinum prieviksmai (*often, never, sometimes, generally, usually, just* ir t.t.).

1. *I often see him.*
2. *I have often seen him.*
3. *She is always late.*

arba:

4. *You are never to come late again.*
5. *He lent it to me only (=not to you).*
6. *He only lent it to me (=he didn't give it).*

Jų vietą sakinyje nustato prieviksmio arba kito žodžio reikšminė savybė (5, 6) arba tarinio struktūra (2, 3, 4)⁹.

Tuo būdu tiesioginio sakinio žodžių tvarka yra apibrėžta visoms sakinio dalims, tik kai kurioms iš jų yra būdingos ne viena, bet kelios vietos sakinyje, t.y. keli vietos variantai, kuriuos galima paaikškinti tą patį sakinį sudarančių žodžių leksinėmis savybėmis bei sakinio vienetų struktūra (žr. 41-ą išnašą).

Kaip jau minėjome, tiesioginį sakinį pradeda veiksnys. Po jo eina kiti nariai aukščiau nurodyta tvarka. Dabartinėje anglų kalboje vis dažniau galima susidurti su tiesioginiais sakiniais, kuriuos pradeda ne veiksnys, o bet kuri kita sakinio dalis¹⁰. Tai vadinamoji inversija, arba netiesioginė žodžių tvarka. Normatyvinėse dabartinės anglų kalbos gramatikose išskaičiuojama visa eilė inversijos vartojimo atvejų, tačiau dabartinės anglų kalbos tiesioginio sakinio žodžių tvarka teorinėje literatūroje dar nėra visapusiškai išaiškinta¹¹.

Nėra vieningos nuomonės ir terminologijos atžvilgiu. Paprastai inversija sutapatinama su netiesiogine žodžių tvarka, nors tradicinis inversijos supratimas apsiriboja tik tarinio pilna ar daline prepozicija prieš veiksni (pilna ar dalinė inver-

⁶ W.S. Allen, *Living English Structure*, Lnd., 1959, p.12.

⁷ Б. А. Ильиш, *Современный английский язык*, М., 1948, p. 42.

⁸ H. Sweet, *A New English Grammar*, P.II, *Syntax*, (rep.) 1958, p. 22.

⁹ W.S. Allen, *op cit.*, p. 98–99.

¹⁰ Žr. Лексико-грамматические особенности языка английско газетно-журнальной публицистики. Издание Академии наук СССР, М.–Л., 1959.

¹¹ Žr. В. Ilyish, *op. cit.* p. 247.

sija)¹². Kai kurie autoriai išplečia šį terminą. Antrininkų sakinio dalių prepoziciją jie taip pat vadina inversija¹³. N. Kolpakova inversija vadina bet kurią neįprastą sakinio dalies poziciją¹⁴. Kiti autoriai lygiagrečiai su terminu inversija siaurąja prasme vartoja ir terminą netiesioginė žodžių tvarka¹⁵.

Terminologijai suvienodinti I. Danilova¹⁶ siūlo vartoti tik terminą inversija. Paimkime pavyzdį iš minėto I. Danilovos straipsnio:

From thy youth up thy terrors have I suffered with a troubled mind (p.110).

Čia matome net trigubą inversiją: 1) *from thy youth up I ...*; 2) *thy terrors I ...*; 3) *have I*. I. Danilova pati pripažįsta, kad viename sakinyje galimi du inversijos atvejai:

Not one step shall you stir (p.106).

Tuo būdu, norint tiksliau nusakyti, kiek sakinio dalių pakeitė vietą tiesioginiame sakinyje, reikėtų įvesti tam tikrus pagalbinius ženklus, pavyzdžiui, inversija₁, inversija₂, inversija₃ ir pan. Bet šiuo atveju svarbu ne tik reiškinio žymėjimo tikslumas¹⁷. Išplečiant terminą inversija, nepastebimas vienas esminis reiškinys, kuris vystėsi anglų kalbos tiesioginiame sakinyje.

Paimkime kelis pavyzdžius iš anglų kalbos gramatikų:

H. Poutsma¹⁸:

1. *To them will nothing be trivial.*
2. *To birds and animals I was always a friend.*

E. Krusinga¹⁹:

1. *So much skill and probity did he show in all his dealings that he gained a high character among the merchants.*
2. *He did not hear their remarks but that he ascribed to the deafening effect of the experiment.*

R. Zandvortas, išvardijęs visą eilę inversijos atvejų (t.y., PS: predicate-subject²⁰) tiesioginiame anglų kalbos sakinyje, pažymi, kad inversija prie papildinio bei kitų sakinio dalių prepozicijos dabartinei anglų šnekamajai kalbai nėra charakteringa, išskyrus tokius atvejus, kaip *Many a rabbit had he snared ...* ir pan.²¹

¹² Žr. H. Sweet, *A New English Grammar*, P.II, Syntax, Oxford, 1898; O. Jespersen, *A Modern English Grammar on historical principles*; London—Copenhagen, 1954; B. Jacobson, *Inversion in English...*, Uppsala, 1951; M. Ganshina, N. Vasilevskaya, *English Grammar*, M., 1953; R. W. Zandvoort, *A Handbook*; B. J. Iyish, *ibid.*

¹³ Žr. L. Vinokurova, *Anglų k. gramatika*, 1957; G. O. Curme, *A Grammar of the English Language*, v. III, Syntax, Boston, 1931.

¹⁴ Н. П. Колпакова, *Инверсия в современном английском языке*. Уч. зап. ЛГПИ Герцена, т. 157, Л., 1958.

¹⁵ Žr. Л. С. Бархударов, Д. А. Штелинг. *Грамматика английского языка*, М., 1960.

¹⁶ И. Б. Данилова, *К вопросу о понятии инверсии в современном английском языке*. Уч. зап. ЛГПИ им. Герцена, т. 154, Л., 1958.

¹⁷ Plg., B. Iyish, *op. cit.*, p. 251.

¹⁸ H. Poutsma, *A Grammar of Late Modern English*, p. I, Groningen, 1928.

¹⁹ E. Krusinga, *A Handbook of Present-Day English*, Groningen, 1932.

²⁰ Sintaksinių terminų grafiškus sutrumpinimus paliekame taip, kaip jie vartojami anglistikoje, skliausteliuose nurodant pilną terminą.

²¹ R. W. Zandvoort, *op. cit.*, p. 271.

B. Jakobsonas taip pat teigia, kad inversija (t.y. PS arba p-S-P; p-P „split predicate“) dabartinėje anglų kalboje yra ne tiek būtina sakiniuose su antrininkių sakinio dalių prepozicija, kaip, pavyzdžiui, 17a²².

Tuo būdu, jeigu PS arba p-S-P daugelis gramatistų vadina inversija, tai reiškiniiai, kuriuos grafiškai R. Zandvoortas žymi OPS, OSP, OpSP neturi savo termino (O – object, p – asmenuojamoji tarinio dalis). B. Iljišas nurodo termino inversija dviprasmiškumą tokioje poroje sakinių, kaip *This he knew very well* ir *A pretty paradise did we build for ourselves*²³. B. Iljišas kategoriškai atsaisako vartoti terminą inversija, kalbant apie antrininkės sakinio dalis, tačiau nesiuo jokio termino žymėti antrininkių sakinio dalių pozicijoms sakinyje. Mes šiam reiškiniui žymėti vartosime terminą netiesioginė žodžių tvarka.

Šių terminų tikslus diferenciacijimas turi ne tiktai praktinę reikšmę, bet ir istoriškai objektyvų pagrindą. Tarinio inversija prie antrininkių sakinio dalių prepozicijos yra istoriškai kintantis tiesioginio sakinio reiškinys, atspindintis sakinio dalių tarpusavio ryšių išraiškos priemonių kitimą²⁴.

Taigi inversija mes suprantame tik PS (arba pSP).

Netiesioginė žodžių tvarka reiškia antrininkės sakinio dalies vartojimą tokioje pozicijoje, kuri nėra konstruktyviai (leksiškaai arba gramatiškaai)²⁵ apspręstas tai sakinio daliai vietos variantas²⁶.

Mes nagrinėsime žodžių tvarką tik su antrininkėmis – papildiniu ir vietos aplinkybe – sakinio prepozicijoje²⁷.

Tiesioginio sakinio žodžių tvarka su antrininkių sakinio dalių prepozicija yra dar mažai nušviesta²⁸.

Daugelio autorių nuomone, tokia žodžių tvarka vartojama emfazei reikšti²⁹. Ši teiginį galėtų patvirtinti fonetinis eksperimentas, bet, kaip minėjome aukščiau, tokio tikslo neturime. Klausimas, i kurį stengiamės atsakyti šiame straipsnyje, yra konteksto ir netiesioginės žodžių tvarkos semantinė priklausomybė³⁰.

Priešingai užsienio gramatistams, kai kurie tarybiniai anglistai bando atskleisti netiesioginės žodžių tvarkos (paprastai vadinamos inversija) semantiką³¹,

²² B. Jacobsson, *ibid.*

²³ B. Ilyish, *op. cit.*, p. 251.

²⁴ Plg. 5 išnašą.

²⁵ Fonetinė sakinio medžiaga nenagrinėjama.

²⁶ Plg. I. Danilovos inversijos apibrėžimą, И. Б. Данилова, *op. cit.* p. 112.

²⁷ Apie šios sakinio pozicijos svarbą žr. О. М. Барсова, Основные проблемы трансформационного синтаксиса, – „Вопросы языкознания“, 4, 1965.

²⁸ B. Iljišas prepozityvinei žodžių tvarkai taip pat skiria palyginti nedaug dėmesio, daug plačiau apsisoja ties kitais žodžių tvarkos tipais. Žr. B. Ilyish, *op. cit.* p. 248–255.

²⁹ O. Jespersen, *A Modern English Grammar...*; V. Mathesius, *Obsakový rozbor současné angličtiny na základě obecně lingvistické*, Praha, 1961. D. Müller, *Studies in Modern English Syntax*, 1957.

³⁰ Plg. R. W. Zandvoort, *op. cit.* p. 273: Sometimes emphatic front-position is found without inversion, thus with objects referring to what immediately precedes in the context. Dates I could never remember (retinta mūsų. – G.D.).

³¹ О. И. Лысенко, К вопросу о месте обстоятельства в современном английском языке, к.д., М., 1949; Н. П. Колпаков, *ibid.*; Л. С. Бархударов, Д. А. Штелинг, *ibid.*

tačiau dažniausiai be ryšio su kontekstu. Ryšys su kontekstu pripažįstamas tik tokiais atvejais:

*He decided on a letter. This letter he addressed to Cork Street*³².

*Standing alone, for example, the following sentence seems unnecessarily backward: This heifer they sold in despair. When the sentence is put into its context, however, the reasons for the irregular order are clear: One heifer refused to stay in the farm close. This heifer they sold in despair*³³.

Tas pats vadovėlis sako, kad kontekstas kartais gali būti labai platus: ištisas paragrafas ir net didesnis.

Medžiagos analizėje kontekstu paimtas visas tekstas iš kairės, t.y. iki paskutinio tiesioginio sakinio pradžios, kuriame sintaksinių elementų seka yra ne SPO, bet OSP, Adv_mSP (arba OpSP, Adv_{mp}SP; Adv_m – adverbial modifier), žr., pavyzdžiui, III.3 kontekstus.

I. Aukščiau minėtas R. Gorelo pavyzdys OSP... (t.y. kada antrininkė sakinio dalis prepozicijoje dėl to, kad šis žodis anksčiau paminėtas kontekste) yra vienas iš anglų gramatistų pripažintų netiesioginės žodžių tvarkos atvejų³⁴. Pavyzdžiui:

1. *...he begins the third film, based on the extraordinary Sicilian novel „The Leopard“ in the New Year... In the film he will make a clear differentiation between the attitude*³⁵... (DW, Oct.17, 1961).

2. *‘Pleased to have met you, Mrs. Utway. Remember me to Bob when you write’.*

‘That I will’, she replied, (...) (BS, 115).

Čia *that* pavartotas vietoje ištiso sakinio.

N. Kolpakova vadina tatau prijungiamąja inversijos funkcija. Mes sakytume: **prijungiamoji netiesioginės žodžių tvarkos reikšmė**.

Be šios reikšmės, netiesioginė žodžių tvarka turi dar tokias reikšmes:

II. **Detalizuojanti netiesioginės žodžių tvarkos reikšmė**. Pavyzdžiui:

1. *I’m old-fashioned, I admit. The word „bastard“ I still don’t like.* (Cr and A, 169).

2. *Still in his early teens, he went on an extended concert tour of Europe. In London he created a sensation, and it was here that he wrote his first and only opera [...].* (DW, Oct. 23, 1961).

³² Л. С. Бархударов, Д. А. Штелинг, *ibid.*, p. 351—352.

³³ R. M. Gorell and Ch. Laird, *ibid.*, p. 224—225.

³⁴ Žr. H. Sweet, *ibid.*; H. Poutsma, *A Grammar of Late Modern English*; R. W. Zandvoort, *ibid.*, ir kt.

³⁵ Techniškai pateikti visą kontekstą yra neįmanoma, todėl iš teksto imami sakiniai tik su konteksto viršūne, kuria mes rėmėmės kaip tiesioginiu kontekstu (immediate context), žr. 30-tą išnašą. Tiesioginis kontekstas (konteksto viršūnė) gali būti lygus žodžiui (II,1), sakiniui (I,2), bet ji nebūtinai turi rasti prieš einančiame sakinyje (III,3). Plg. Л. С. Бархударов..., *op. cit.* § 590, taip pat apie konteksto apimtį M. A. Halliday, *Some aspects of systematic description and comparison in grammatical analysis*, *Studies in ling. analysis*, Oxford, 1957, p. 62: (... there is no independent context of situation for any unit less than the whole text).

III. Išskaičiuojamoji netiesioginės žodžių tvarkos reikšmė. Labai dažnai netiesioginė žodžių tvarka vartojama išskaičiuojant reiškinius. Pavyzdžiui:

1. *The Western Governments have just concluded three rehearsals for war. Two thousand U.S. jet-fighters took part in an exercise to test American and Canadian air defences. In West Germany 33,000 British and some West German troops held the biggest manoeuvres for several years, using nuclear weapons but without firing them.*

And to Britain was given the job of being the target for 56 mock nuclear bombs. (DW, Oct. 16, 1961).

2. *It was a kind of studio looking on to a back yard. Canvases were stacked up all around the room and there was an easel. On a divan the cat lay curled up, perhaps digesting another mouse (SC, 87).*

3. *Some 2,000 angry teachers lobbied their M.P.s at the House of Commons yesterday after a march through London (...). In Liverpool, half the teachers of the city's only comprehensive school, at Gateacre, held a one-day strike (...). In Essex, seven schools in East Ham were closed, and 200 children were sent home (...).*

At Swindon, teachers at three schools walked out (DW, Oct.24, 1961).

Kartais detalizuojanti ir išskaičiuojamoji netiesioginės žodžių tvarkos reikšmės yra sunkiai atskiriamos. Iš vienos pusės – gali būti detalizacija, iš kitos pusės – tam tikrų reiškinių išskaičiavimas. Pavyzdžiui:

She saw clearly how awful the hotel really was. From the ground floor to the first floor, the stair carpet was red, soft, and spotless, as it preceded her up the narrow winding stair way. From the first floor to the second floor, it became older, patched here and there, and less clean. At the third floor, it changed character entirely, rough and brown and very worn. At the fourth it was only a pretence, threadbare, sparse, and of indeterminate colour. Fifth floor and it was gone altogether. Funny, she had not noticed it before (Shepherd).

IV. Netiesioginė žodžių tvarka yra dažnai vartojama, kada priešpastatomi keli reiškiniai, daiktai, žmonės. Pavyzdžiui:

1. *He had experienced death's nearness before, when his father had been killed in Florida, (...). With Slick it was different, even more so than with Uncle Ra-fe. (Moon).*

2. *„If I should go up to a lady or a gentleman, for instance and speak as I am doing now, I wouldn't be understood“. „Why not?“*

„Pidgin they expect and pidgin they'll listen to. But English from me they don't listen to, and so they don't understand it.“ (EE, 142).

3. *Sometimes he found coins or pocket-knives behind the seat. Loose money he kept, but most other articles he turned in to the office (WB, 63).*

4. *Liza stayed away a week. She cleaned the Trask house from the top clear down into the grain of the wooden floors. ...Lee she used like a slave since she didn't quite believe in him. Adam she ignored since she couldn't use him for everything (EE, 175).*

Be priešpastatymo išoriniam kontekstui (pvz. 1,2,4) antrininkės sakinio dalys gali būti priešpastatomos viena kitai pačiame tiesioginiame sakinyje (vidinis kontekstas) (pvz. 3) (jungtukas *but*, veiksmožodžio semantika). Netiesioginė žodžių tvarka čia turi keletą reikšmių (žr. 35-tą išnašą), kurios nurodo į ryšius su išoriniu kontekstu, nors L. Barchudarovas ir D. Šteling mano, kad panašiais atvejais žodžių tvarka pati yra priemonė priešpastatymui reikšti, atitrauktai nuo prieš einančio konteksto³⁶. (Išorinis kontekstas – tekstas prieš ir po tiesioginio sakinio).

O. Lysenka³⁷ savo disertacijoje yra nurodžiusi, kad vietos aplinkybė taip pat vartojama sakinio pradžioje, kada yra vienos vietos priešpastatymas kitai, tačiau nenurodo, iš kur mes suvokiame tą reikšmę: t.y., nenurodo nei vidinio, nei išorinio konteksto įtakos:

The window, further along the landing, was bright with racing clouds and blue air; but here in the corner there was a warm dusk, the day already dying.

V. Struktūrinė netiesioginės žodžių tvarkos reikšmė. Papildinys arba vietos aplinkybė vartojami sakinio pradžioje, nes savo įprastinėje vietoje jie pakeistų sakinio prasmę. Čia tokios žodžių tvarkos priežastis yra ne išorinis kontekstas, bet sintaksinė sakinio dalių struktūra³⁸ (vidinis kontekstas).

1. *Of outstanding interest was the conference at the Academy of Sciences in Budapest, where for a week musicologists read papers on various aspects of the two composers and discussed their influence on the history of music. From England, Gerald Abraham spoke on „Bartok in England“, Humphrey Searle on „Liszt and the music of the 20-th century“ (DW, Oct. 16, 1961).*
2. *At the corner the light changed and she turned into a drug-store. She climbed up on a red leather stool at the counter and out of the corner of her eye saw the soda jerk looking at her. In the mirror of the back she poked at her hair with quick fingers (Moon).*

Iki šiol nagrinėjome netiesioginės žodžių tvarkos be inversijos atvejus, bet visos minėtos reikšmės būdingos ir netiesioginei žodžių tvarkai su inversija. Pavyzdžiui, *Clifford steered cautiously down the slope of the knoll from the hall, and Connie kept her hat on the chair. In front lay the wood, the hazel thicket nearest, the purplish density of oaks beyond. From the woods edge rabbits bobbed and nibbled. Rooks suddenly rose in a black train...* (LCL, 32).

Tai išskaičiuojamoji netiesioginės žodžių tvarkos reikšmė.

Detalizuojanti netiesioginės žodžių tvarkos reikšmė:

1. *She paused before the door; something had caused her to stop her hand before the doorknob, and she stood there, for a moment motionless, listening. From within, came softly the muffled sound of sobbing (Moon).*
2. *The clock clicked: she tore the huge door open and stepped outside. To her right stretched the long residential block. Across the street, the plain white building. Half a block to the left were the banks of the Seine and the tree lined Quai (Shepherd).*

³⁶ Л. С. Бархударов, Д. А. Штелинг, Грамматика, p. 352.

³⁷ О. И. Лысенко, *ibid.*

³⁸ Pg. B. Ilyish, *op. cit.* p. 252.

Jungiamoji žodžių tvarkos reikšmė:

1. *Heels clicking on the iron grillwork, they walked smartly down to the center of the building and stood attention. After them came Superintendent Kohlberg, his dark, hairy face abstracted and solemn, and after Kohlberg came Baumer* (Cr and A, 366).
2. *So now Will left the wad and strode toward the barn. In the barn was a man who had been purchased in a village square* (Cr and A, 337).

Priešpastatomoji netiesioginės žodžių tvarkos reikšmė:

We looked into the sitting room, and there was Grandfather invent upon a scroll of white paper to which he had affixed small bright-hued cutouts. His scrapbook was at his feet and on the strand before him was a strange contraption (GS, 153).

M. Lazarkevič³⁹ sakinius su žodžių tvarka: vietos aplinkybė – tarinys – veiksnys (Adv_mPS) laiko atskiru sakinio tipu. Bet, kaip matome, šios konstrukcijos sakiniuose aplinkybių pavartojimas prepozicijoje valdomas tų pačių veiksnių, t.y. tam tikrų ryšių su kontekstu, kaip ir sakiniuose, kur nėra inversijos.

N. Kolpakovos nuomone, panašių sakinių žodžių tvarka (t.y. Adv_mPS) turi aprašomąją funkciją, bet, kaip matome, vietos aplinkybės prepozicija tiesioginiuose sakiniuose yra daugiareikšmė.

Žodžių tvarkos klausimas yra vienas iš transformacinės sintaksės problemų⁴⁰. Mus domino netiesioginės žodžių tvarkos reikšmės atsiradimo priežastys. Tas yra glaudžiai susiję su sakinio temos ir remos problema, t.y. funkcionaline sakinio perspektyva. Tačiau šis klausimas reikalauja atskiro nagrinėjimo.

Iš viso to, kas buvo pasakyta aukščiau, galima padaryti šias išvadas:

1. Dabartinės anglų kalbos tiesioginio sakinio žodžių tvarka yra nustatyta ne tik pagrindinėms sakinio dalims, bet ir antrininkėms, kurios tačiau gali turėti kelis vietos variantus, priklausomai nuo: a) savo leksinių savybių; b) sakinio vienetų struktūros (pavyzdžiui, *only, just, never* ir pan. vietos sakinyje); c) nuo sakinio semantikos, t.y. kada antrininkės sakinio dalys vartojamos prepozicijoje, nesant jokio ryšio su kontekstu (žr. 7-tą išvadą)⁴¹.

2. Inversija mes vadiname pagrindinių sakinio dalių tvarką, atvirkštinę dabartinės anglų kalbos tiesioginio sakinio veiksnio – tarinio pozicijoms.

3. Terminas netiesioginė žodžių tvarka vartojamas žymėti sakinyje antrininkių sakinio dalių pozicijoms, kurios nėra jų vietos variantais.

4. Netiesioginės žodžių tvarkos reikšmė priklauso nuo konteksto, kurį mes skiriame į išorinį ir vidinį. Dėl išorinio konteksto neapibrėžtos apimties jame nurodomas tiesioginis kontekstas.

5. Pagal antrininkės sakinio dalies, esančios sakinio prepozicijoje, semantinį ryšį su išoriniu kontekstu mes skiriame šias netiesioginės žodžių tvarkos reikšmes: jungiamąją, detalizuojančią, išskaičiuojamąją ir priešpastatomąją.

³⁹ Н. В. Лазаркевич, Об одном типе повествовательных предложений в современном английском языке, — „Иностранный язык в школе“, 2, 1956.

⁴⁰ О. М. Барсова, *ibid.*

⁴¹ Klausimas apie sakinio dalių pozicinius variantus anglistikoje dar nėra nagrinėtas, mes jį bandysime nušviesti vėliau.

6. Visos šios reikšmės yra būdingos netiesioginei žodžių tvarkai tiek su inversija, tiek be inversijos.

7. Tarp struktūrinės netiesioginės žodžių tvarkos reikšmės ir išorinio konteksto semantinės priklausomybės nėra.

8. Netiesioginės žodžių tvarkos semantinių ryšių su kontekstu (išoriniu ir vidiniu) specifikos visapusiškas išnagrinėjimas padės tiksliau nustatyti žodžių tvarkos funkcijas dabartinėje anglų kalboje.

Vilniaus Valstybinis pedagoginis
institutas
Anglų kalbos katedra

[teikta
1965 m. spalio mėn.

SUTRUMPINIMAI

- BS — J. Lindsay, *Betrayed Spring*, M., 1955
DW — *Daily Worker*, London
Cr and A — Albert Maltz, *The Cross and the Arrow*, New York
WB — John Steinbeck, *The Wayward Bus*, N.Y., 1947
EE — John Steinbeck, *East of Eden*, N.Y., 1952
SC — D. Abse, *Some Corner of an English Field*, London, 1956
LCL — D. H. Lawrence, *Lady Chatterley's Lover*, 1929
GS — S. H. Adams, *Grandfather stories*, N.Y., 1947

ПОРЯДОК СЛОВ В ПОВЕСТВОВАТЕЛЬНОМ ПРЕДЛОЖЕНИИ В СОВРЕМЕННОМ АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Г ДИРМАЙТЕ

Резюме

В современном английском языке порядок слов в повествовательном предложении для некоторых его членов установлен настолько твердо, что любое сочетание слов говорит об их грамматических отношениях, как, например, „The grimp wocks the rinch“ (Отношение S-P-O). Однако некоторые слова могут занимать не одно определенное место в предложении, а несколько, как, например, наречия повторного действия: (She often sees him. She has often seen him. He lent it to me only. He only lent it to me) и т.п., что объясняется лексическими свойствами самих этих слов или структурой единиц предложения. С другой стороны, позиции других слов невозможно объяснить исходя только из рамок этого же предложения (внутренний контекст). Для этого требуется другой контекст, внешний. Под внешним контекстом мы понимаем весь текст с левой стороны от рассматриваемого нами явления.

Данная работа посвящена рассмотрению употребления второстепенных членов (дополнения и обстоятельства места) в препозиции. Вносятся некоторые уточнения терминов, употребляемых при описании порядка слов английского повествовательного предложения. Термин „инверсия“ употребляется в смысле P S (pSP). Для обозначения второстепенных членов, занимающих место, не являющееся его позиционным вариантом, т.е.

оправданным лексическими, грамматическими или семантическими свойствами структуры повествовательного предложения современного английского языка, употребляется термин обратный порядок слов (*indirect word order*). Различение инверсии и обратного порядка слов отражает тенденцию развития структуры повествовательного предложения английского языка, так как инверсия и обратный порядок слов могут переплетаться в одном предложении. В данной работе различается обратный неинверсированный и обратный инверсированный порядок слов.

На основе семантической связи рассматриваемых членов предложения с непосредственным контекстом (определенная часть внешнего контекста) нами выделяются следующие значения обратного порядка слов в повествовательных предложениях современного английского языка:

1. Присоединительное:

'Pleased to have met you, Mrs. Utway. **Remember me to Bob when you write**'. 'That I will', she replied,

2. Детализирующее:

I admit. The word "**bastard**" I still don't like. I'm **old-fashioned**,

3. Перечислительное:

The Western Governments have just concluded **three rehearsals for war**. Two thousand U.S. jet-fighters took part in an exercise to test American and Canadian air defences.

In West Germany 33,000 British and some West German troops held the biggest manoeuvres for several years, using nuclear weapons but without firing them.

And to Britain was given the job of being the target for 56 mock nuclear bombs.

4. Противительное:

He had experienced death's nearness before, when his father had been killed in Florida, /.../. **With Slick** it was different, even more so than with Uncle Rafe.

Структурное значение обратного порядка слов не связано с внешним контекстом. Оно обусловлено конструктивной семантикой внутреннего контекста.

At the corner the light changed and she turned into a drug-store. She climbed up on a red leather stool at the counter and **out of the corner of her eye** saw the soda jerk looking at her. **In the mirror of the back** she poked at her hair with quick fingers.

Обратный порядок слов повествовательного предложения с инверсией характеризуется теми же значениями, что и неинверсированный.
